

Johan Söderberg

Immateriell lagstiftning

I slutet av juni 2003 presenterade Tomas Bodström ett lagförslag i syfte att ta i med hårdhandskarna mot filbyte av musik och film på Internet.¹ Bodström hoppas att den nya lagen skall avskräcka från överträdelser, men betyder i samma andetag: »Det är inte så att polisen kommer att springa in i människors hem för

att leta efter de här sakerna.« Det förespeglas oss att rättsmakten slår mot de stora distributörerna, de som själva säljer piratkopior med förtjänst. Men några sådana distributörer existerar inte i de P2P-program² som skall beivras.³ Det var den lärdom som hackerkollektivet drog av musikbytarprogrammet Nap-

---

1. »Regeringen förbjuder filbyte på nätet«, *Dagens Industri* 17 juni 2003.

2. *Peer-to-peer* kan översättas med »utbyte mellan jämlikar«.

3. »En stor del av intrången har rört sig från profitskapande aktiviteter till kostnadsänkande aktiviteter. Förut utmanades upphovsmannen av en stor distributör som sålde tiotusen kopior av ett verk, men nu har den distributören ersatts av tiotusen individer som alla skaffar sig en kopia av verket från olika källor. [...] Det är helt enkelt för många överträdare, och ingen av dem är värd att jagas upp.« Brendan Scott, »Copyright in a Frictionless World: Toward a Rhetoric of Responsibility«, i *First Monday* vol 6, nr 9, september 2001 (http://www.firstmonday.dk/issues/issue6_9/scott/index.html).

ster, som låg på en central server med en adress och en målsägare att rikta åtal mot.⁴ Efterföljarna till Napster – Gnutella, Freenet och Kazaa – bygger i stället på att användarna laddar ner musiken från varandras datorer. För att säkerställa den immateriella egendomsrätten måste statsmakten ingripa mot varje enskild användare, och även om inte polisen kan leta upp oss alla, finns det teknik som gör det möjligt.⁵ Så kallade »Electronic Copyright Management Systems« är bland de hetaste på området för datateknikutveckling just nu.

»Dessa elektroniska system skapar en teknologisk och organisatorisk infrastruktur som tillåter skaparen av en ur-

sprunglig informationsprodukt att genomdriva sin copyright i produkten när den tillgås av andra parter över nätet.«⁶

Lag och teknologi samverkar för att skydda egendomsformen.⁷ Risken för ett storskaligt och finmaskigt panoptikon är påtaglig. För stunden är övervakningssystemen inriktade på att skydda transaktioner och samla data över individers köpvanor. De snävt ekonomiska uppgifterna kan tyckas banala och är därför lätta att undervärdera. Men en infrastruktur, som kan slå om från kommersiell till auktoritär användning lika snabbt som Saddams växtgödsel fabriker påstods kunna växla till att producera C-stridsmedel, är under uppbyggnad.⁸ Ef-

4. Joseph Menn, *All the Rage – The Rise and Fall of Shawn Fanning’s Napster* (2003).

5. I den amerikanska senaten förordade Orrin Hatch, ordförande för senatens juridiska kommitté, utvecklingen av en teknologi som kan förstöra en dator när illegal musik laddas ner från Internet. Leander Kahney, »Orrin Hatch, Software Pirate?«, i *Wired* 19 juni 2003 (<http://www.wired.com/news/politics/0,1283,59305,00.html>). Redan nu finns mjukvara (så kallade *worms*) som replikerar sig själv på nätet och utan datoranvändarens vetskap läser av innehållet på hårddisken och rapporterar tillbaka om den hittar ett specificerat (icke-auktorisert) material. Lawrence Lessig, *Code and Other Laws of Cyberspace* (1999).

6. Lee Bygrave och Kamiel Koelman, »Privacy, Data Protection and Copyright: Their Interaction in the Context of Electronic Copyright Management Systems«, i Bernt Hugenholtz (red), *Copyright and Electronic Commerce: Legal Aspects of Electronic Copyright Management* (2000), s 60.

7. Lawrence Lessig redogör för hur datateknologi och framförallt mjukvara utvecklas hand i hand med lagstiftningen, i strävan att förvandla Internet till en säker global marknadsplats för företagen. Se Lessig, *Code and other Laws of Cyberspace* (1999).

8. Farhågorna för ett elektroniskt panoptikon har alarmerat många forskare som skriver om intellektuell upphovsrätt. För en balanserad avräkning av den teknologiska kapaciteten och motiven bakom en sådan utveckling, se David Lyon, *The Electronic Eye – The Rise of Surveillance Society* (1994). Han skriver bland annat: »Frågan är vad som händer när arbetarna, med alla deras nya kvalitetsansvarigheter, undrar varför chefskapet alls behövs. Att hålla fast vid övervakningsmedlen blir den enda kvarvarande basen för kontroll som ledningen har över arbetarna« (s 133).

tersom immateriell egendom (i digital form) kan laddas ner från vilken nod som helst i ett globalt nätverk, måste skyddet för egendomsformen utsträckas globalt.⁹

Bakom det svenska lagförslaget ligger ett EG-rättsligt direktiv, 2001/29/EG, som i sin tur går tillbaka på ett fördrag i WIPO, World Intellectual Property Organisation, som står under FN:s regi. Tillsammans med TRIPS, *Trade Related Intellectual Property Rights*,¹⁰ som tillkom i samband med att WTO bildades 1995, utgör dessa två organisationer den globala översynsmyndigheten för skyddet av immateriell egendom. Vad som är under uppbyggnad är en globalt omspannande konstitution, finmaskig nog för att nå bortom varje nationalgräns.¹¹

Behovet av att utsträcka det immateriella egendomsskyddet över nationsgränserna fanns långt innan Internet kom med i bilden. Kärnan till dagens uppgörelser om upphovsrätt är Bernekonventionen som slöts 1886 mellan en handfull europeiska stater. Också då fö-

rekom påtryckningar mellan nationer för att ansluta fler länder. Under merparten av artonhundratalet försökte England förmå USA att stoppa piratkopieringen av billiga engelska böcker. Profiler som Charles Dickens reste över Atlanten och pläderade för ett slut på amerikanarnas hejdlösa piratverksamhet. Men den amerikanska kongressen motsatte sig att betala royalties till engelska bokförlag, bland annat med motiveringarna att det skulle hindra uppbyggnaden av läsande och litteratur i landet, samt att nationella resurser skulle föras ut till utländska monopol. Inte förrän 1989 undertecknade USA Bernekonventionen.

Orsaken till Förenta Staternas sekelånga motstånd mot Bernekonventionen är komplex, men bottnar i den omständigheten att under större delen av den amerikanska historien har Förenta Staterna varit nettoimportör av copy-right, medan Europa har varit nettoexportör.¹²

9. Detta är en möjlig tolkning av Hardts och Negris ord: »Tvärtom innebär konstruktionen av imperiet och globaliseringen av de ekonomiska och kulturella relationerna, att imperiets virtuella centrum kan attackeras från vilken punkt som helst.« (Hardt och Negri, *Imperiet* (2003), s 62.

10. Se http://www.wto.org/english/tratop_e/tripos_e/t_agm0_e.htm.

11. »[...] Målet för »effektiva och tillräckliga medel för [...] polisåtgärder« (citat TRIPS, *supra note 7*) antyder ett globalt nätverk av preventioner, där varken pirater eller förfalskare kan finna någon fristad« (Paul Geller, »International Intellectual Property, Conflicts of Laws, and Internet Remedies«, i Jan Kabel och Gerard Mom (red), *Intellectual Property and Information Law: Essays in Honour of Herman Cohen Jehoram* (1998), s 34.

12. Siva Vaidhyanathan, *Copyrights and Copywrongs: the Rise of Intellectual Property and How It Threatens Creativity* (2001), s 160.

Nu är förhållandet det omvända. Det kan förmodas att en allt större del av resursöverföringen från periferi till centrum i framtiden kommer att betalas ut i olika former av royalties i stället för genom ränteavbetalningar och direktinvesteringar.¹³ Michael Perelman, som är ganska ensam bland marxistiska författare om att ha djupstuderat frågan, likställer i 2003 års januarinumner av *Monthly Review* den finansiella och strategiska betydelsen av intellektuella egendomsrätter med oljan för USA:s ekonomiska ställning:

Intellektuella egendomsrättigheter har blivit en finansiell motvikt till avindustrialiseringen, eftersom den avkastning som de genererar hjälper till att balansera den enorma importen av materiala varor.¹⁴

Det kan här vara på sin plats att påminna om ursprunget till ordet patent. Tidigare hette det *letters patent*, vilket

var kaparbrev signerade av Europas monarker, för att till gynnade parter upplåta rätten att erövra främmande länder och stifta importmonopol i dessa kolonier.¹⁵

Att vidmakthålla intellektuell egendom globalt är en beståndsdel av imperiets konstitution och därför också föremål för dess »polisära« åtaganden världen över. Redan finns några exempel på global våldsutövning i detta syfte.

Kina avrättade en man som sålt falsk Maotai, ett varumärke på likör, i en kampanj mot piratkopiering 1992. Det starka ställningstagandet mot piratverksamhet förmådde företaget som Walt Disney att återinvestera i Kina.¹⁶

Den republikanska senatoren Pete Wilson har förordat militär intervention mot asiatiska länder som inte tar krafttag mot piratkopieringen.¹⁷ Detta kan redan ha skett i begränsad omfattning.

---

13. En studie av McCalman, som har uppdaterats av Maskus, uppskattar att Förenta Staterna kan ha berikats med en nettoöverföring på 5,76 miljarder dollar (index 1995 års dollar) i ytterligare licensavgifter, bara från den striktare tillämpningen av regelverket i TRIPS. Stora och medelstora utvecklingsländer med en begynnande industri (Mexico, Brasilien) har stått för en oproportionerlig andel av utflödet av resurser till ett fåtal av de mest utvecklade länderna, däribland Sverige, men av ojämförligt störst omfattning till USA. Keith Maskus, *Intellectual Property Rights in the Global Economy* (2000), s 183.

14. Michael Perelman, »The Political Economy of Intellectual Property«, i *Monthly Review* januari 2003, s 34 (<http://www.monthlyreview.org/0103perelman.htm>).

15. Vandana Shiva, »The Threat to Third World Farmers«, i *Ecologist* vol 60, nr 6 2000.

16. Halbert Debra, *Intellectual Property in the Information Age: the Politics of Expanding Ownership Rights* (1999), s 83.

17. *Ibid*, s 86.

1998 bombades en fabrik i Sudan, under förevändningen att den tillverkade kemiska vapen med kopplingar till terrorism. I själva verket producerade fabriken i al-Shifaa billiga kopior av patenterad medicin.¹⁸ Det finns åtskilliga exempel på länder som har utsatts för hot och lockelser av USA (med EU som bisittare) för att förmå dem att underordna sig immateriella egendomsmonopol. Kraven har rört sig om alltifrån att tillverkningen av billig medicin skall upphöra (Brasilien, Indien) till att Windows skall användas i stället för GNU/Linux som teknologisk plattform i skolor och offentlig administration (Peru, Kina).¹⁹

Låter det troligt att fabriker bombas och länder hotas med sanktioner och utsätts för förtäckt våld för att den enskilde författarens nödtorft måste värnas? Alltid när upphovsrätten debatteras ställs den lilla konstnären i förgrunden. Resonemanget går ut på att dels måste kulturarbetaren ersättas för sin ansträngning, dels behövs eko-

nomiska incitament för att ny kultur skall genereras. Att det är andra intressen som organiserat sig och driver på utvecklingen än författarna blir uppenbart av *Sonny Bono Copyright Term Extension Act*, som antogs i USA 1998.²⁰ Lagen utökade den exkluderande äganderätten över konstnärliga verk med tjugo år, från femtio till sjuttio år *efter författarens död*. Det är svårt att tro på att författare sporras av en sådan förstärkning av upphovsrätten. I stället hindras de från att fritt låna idéer från klassiska verk. Däremot räddade *Sonny Bono Copyright Term Extension Act* Disney från att förlora ensamrätten till Musse Pigg, som annars hade tillfallit det allmänna kulturarvet i år. Tvärt emot retoriken, där den immateriella egendomsrätten värnar om den enskilda kunskapsarbetaren, konstrueras lagen i verkligheten mot denne arbetares intressen. Lagstiftningen är primärt avsedd för upphovsrättigheter efter det att de har avyttrats till företaget. Relationen mellan kunskapsarbetaren

18. Se <http://www.arabicnews.com> 24 augusti 1998.

19. Microsoft räds att fri programvara skall få fäste i fattiga men folkrika länder i tredje världen, vilket kan leda till en accelerande teknologitveckling (*path dependency*) av fri programvaruarkitektur. Jim Allchin, Microsofts OS-chef, har sagt: »Öppen programvara är en immateriell egendomsförstörare«, och: »Jag kan inte föreställa mig något värre hot mot programindustrin och copyrightindustrin« (rapporterad i *Bloomberg News*, 14 februari 2001.). Sedan ett förslag lades i Perus lagstiftande församling, om att använda GNU/Linux i skolor och i offentlig administration, har den amerikanska administrationen både hotat och lockat för att få dem att tänka om (<http://www.wired.com/news/business/0,1367,54141,00.html>).

20. Se <http://www.copyright.gov/legislation/s505.pdf>. Motsvarande förordningar är redan införda i EU sedan 1993 genom *Direktivet om harmonisering av skyddstiden för upphovsrätt och vissa närstående rättigheter (1993/98/EEG)*.

och företagaren regleras däremot av kontraktet, det vill säga av maktförhållandet mellan de båda parterna.²¹ Den explosiva tillväxten av immateriella egendomsrättigheter svarar mot en ny ackumulation, där kapitalet i grunden är sårbart gentemot (kunskaps)arbetaren.²²

Kunskap, information och färdigheter ansamlas från utkanterna och periferin av samhället, för att centraliseras, kodifieras och monopoliseras av kunskapseliten; allmän tillgång till denna sociala kunskap kontrolleras och begränsas.²³

Denna process kallar Robin och Webster för socialtaylorism. Utvecklingen är i kontinuitet med industrialismen och utmärker sig bara i att nu också kreativa och intellektuella arbetsuppgifter kan fragmenteras och göras till

rutin. David Noble har varnat för att denna process håller på att omvandla det högre utbildningsväsendet till en »digital diplommanufaktur«.²⁴ Det är för att bevaka denna inlåsning av arbetarens kunskap, och hålla den från andra arbetare/användare och från henne själv, som lagstiftning tillkallas. Information är samtidigt en vara och det huvudsakliga produktionsmedlet för att framställa ny information. Ges kunskapsarbetare fri tillgång till information har de i någon utsträckning fri tillgång till sina egna produktionsmedel.²⁵

Skyddet av intellektuell egendom drivs på av den omständigheten att det i ökad utsträckning är mentala skapelser av tänkande arbetare som genererar värde. Denna kunskap och kreativitet är mycket svår att stänga in bakom ett företags murar. Åtgärden från amerikanska före-

21. Ingen bild är förstås entydig. Framför allt i Europa har det traditionellt funnits »moraliska rättigheter« som inte har kunnat avyttras från upphovsmannen, och som har givit kunskapsarbetaren ett visst skydd gentemot kapitalet. I TRIPS har de nationellt lagstiftade moraliska rättigheterna underordnats det internationella avtalet, så att man bortser från de förra om de kommer i konflikt med det senare.

22. »Cirkulationen av immateriellt arbete utgår från en oberoende socialiserad arbetskraft, i stånd att organisera både sitt eget arbete och sin relation till affärsverksamheter.« Maurizio Lazzarato, »Immaterial Labor«, i Paolo Virno och Michael Hardt (red), *Radical Thought in Italy: a Potential Politics* (1996), s 137.

23. Kevin Robins & Frank Webster, »Information as Capital: A Critique of Daniel Bell«, i Jennifer Slack och Fred Fejes (red), *The Ideology of the Information Age* (1987), s 104–105.

24. David Noble, *Digital Diploma Mills: The Automation of Higher Education* (1998).

25. Detta får Lester Thurow att fråga sig: »Vad blir det av kapitalismen när den inte kan kontrollera de strategiska källorna till sina egna konkurrensfördelar?«. Lester Thurow, *The Future of Capitalism: How Today's Economic Forces Shape Tomorrow's World* (1996), s 279.

tag har varit att begära statligt skydd av sina produkter.«²⁶

Det finns många angelägna texter på området som förtjänar att uppmärksammas, även om det är glest med explicit marxistiska analyser av fenomenet. Vi lyfter fram Christopher Mays *A Global Political Economy of Intellectual Property Rights – The New Enclosure?*, därför att han i sin bok ger en översikt över framväxten av och motiven bakom

den intellektuella upphovsrätten på global nivå. I det avsnitt som har översatts här i *Fronesis* visar May på de faktiska konsekvenserna som tillämpningen av immateriell egendomslagstiftning har för avskiljandet och ägandet av kunskapsarbetarens arbete, hennes kunskap. Denna frågeställning måste vara pudelns kärna i en marxistisk förståelse av den intellektuella egendomsrättens sociala funktion i dagens postmoderna kapitalism.

---

26. Martin Kenney, »Value Creation in the Late Twentieth Century: The Rise of the Knowledge Worker«, i Jim Davis, Thomas A Hirschl och Michael Stack (red), *The Cutting Edge: Technology, Information Capitalism and Social Revolution* (1997), s 96. Kenneys iakttagelse kan jämföras med Negris ord i antologin *Marxism beyond Marxism*: »Överföringen av det ekonomiska till det politiska som inträffar här, och på global nivå i relation till det produktiva sociala livet, åstadkoms inte därför att det ekonomiska har blivit en mindre determinant, utan därför att endast det politiska kan slita bort det ekonomiska från tendensen som leder det till att uppgå med det sociala och realisera sig som självvalorisering.« Antonio Negri, »Twenty Theses on Marx: Interpretation of the Class Situation Today«, i Saree Makdisi, Cesare Casarino och Rebecca E Karl (red), *Marxism beyond Marxism* (1996), s 165.